

MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING MUSIQIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

S.Erkinjonova

Qo'qon davlat universiteti Musiqa ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: **O.Tilloxo'jayev**

Musiqa nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishda muammoli ta'lim texnologiyasidan foydalanishning pedagogik va metodik imkoniyatlari yoritilgan. Musiqiy tafakkurning mazmuni, tarkibiy xususiyatlari hamda bo'lajak mutaxassisning kasbiy tayyorgarligidagi ahamiyati tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyat, muammoli savol, muammoli topshiriq, musiqiy-tahliliy vazifalar va ijodiy izlanishlardan foydalanish orqali talabalarning mustaqil, tahliliy, tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish imkoniyatlari ochib berilgan. Shuningdek, muammoli ta'limni musiqa ta'limi jarayoniga joriy etishning pedagogik shartlari hamda amaliy metodlari tavsiflangan.

Kalit so'zlar: bo'lajak musiqa o'qituvchisi, musiqiy tafakkur, muammoli ta'lim, muammoli vaziyat, muammoli topshiriq, musiqiy tahlil, ijodiy fikrlash, mustaqil fikrlash, pedagogik texnologiya.

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarni zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida ularning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini shakllantirish bilan bir qatorda, mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va maqbul yechimlarni topish qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, musiqa ta'limi yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarni kelgusidagi pedagogik faoliyatga tayyorlashda ularning musiqiy tafakkurini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki bo'lajak o'qituvchi musiqiy asarni nafaqat ijro etishi yoki uning nazariy jihatlarini bilishi, balki musiqiy mazmunni anglay olishi, asarning badiiy xususiyatlarini tahlil qilishi, musiqiy obrazlarni tushuntirishi va o'quvchilarda mustaqil musiqiy fikrlashni shakllantira olishi zarur. Musiqiy tafakkur murakkab intellektual va ijodiy jarayon bo'lib, u musiqiy hodisalarni idrok etish, anglash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, baholash va ijodiy talqin qilish bilan bog'liq. Mazkur jarayonda musiqiy eshitish, xotira, tasavvur, diqqat, hissiy idrok va mantiqiy fikrlash o'zaro uyg'unlashadi. Shuning uchun musiqiy tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim jarayoni oddiy ma'lumotlarni o'zlashtirishdan ko'ra talabaning faol bilish va ijodiy faoliyatini tashkil etishga asoslanishi lozim.

An'anaviy ta'limda o'qituvchi tomonidan berilgan tayyor bilimlarni o'zlashtirish ustuvor bo'lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalarda talabaning

mustaqil izlanishi, muammoni anglash va uning yechimini topishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan muammoli ta’lim texnologiyasi bo’lajak musiqa o’qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun samarali vositalardan biri sifatida namoyon bo’ladi. Muammoli ta’limda talaba oldiga shunday bilish vazifasi qo’yiladiki, uning yechimi mavjud bilimlarni oddiy takrorlash emas, balki yangi bilim va faoliyat usullarini izlashni talab etadi.

Muammoli ta’lim texnologiyasining asosiy mohiyati talabaning bilish faoliyatini faollashtirishdan iborat. O’qituvchi tayyor javobni berish o’rniga muammoli vaziyatni yaratadi, talabalarning e’tiborini muammoga yo’naltiradi, savollar va topshiriqlar orqali ularni mustaqil izlanishga undaydi. Talaba esa muammoni anglaydi, taxminlar ilgari suradi, mavjud bilimlarini ishga soladi, turli variantlarni tahlil qiladi va asoslangan xulosaga keladi. Bunday faoliyat musiqiy tafakkurning analitik, mantiqiy va ijodiy jihatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Musika ta’limi jarayonida muammoli vaziyatlarni turli shakllarda tashkil etish mumkin. Masalan, talabaga muayyan musiqiy asarning janrini aniqlash, uning badiiy obrazini tavsiflash, asarda qo’llangan ifoda vositalarining mazmuniy vazifasini izohlash yoki bir asarning turli ijro variantlari o’rtasidagi farqlarni aniqlash topshirig’i beriladi. Bunday vazifalar talabaning musiqiy materialga faol munosabatini shakllantiradi. U tayyor javobni kutmaydi, balki tinglash, kuzatish, taqqoslash va tahlil qilish orqali javobni o’zi topishga harakat qiladi.

Masalan, talabalarga “Bir xil musiqiy asarning ikki xil ijrosida nima sababdan turlicha badiiy taassurot hosil bo’ladi?” degan muammoli savol berish mumkin. Mazkur savolga javob izlash jarayonida talabalar ijro tempi, dinamika, artikulyatsiya, tembr, frazirovka, agogika va boshqa ifoda vositalarini tahlil qiladilar. Natijada ular nafaqat musiqiy asarning ijrochilik xususiyatlarini, balki badiiy mazmun va ijro talqini o’rtasidagi bog’liqlikni ham anglay boshlaydilar. Bo’lajak musiqa o’qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishda muammoli savollardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Agar ... bo’lsa, nima o’zgaradi?”, “Qaysi yechim samaraliroq?”, “Buni qanday dalillash mumkin?” kabi savollar talabaning musiqiy hodisalarni chuqurroq tahlil qilishiga imkon beradi. Masalan, “Asarning tempi o’zgartirilsa, uning obrazli mazmuni qanday o’zgaradi?” yoki “Musiqiy asarda dinamikaning keskin o’zgarishi qanday badiiy vazifani bajaradi?” kabi savollar oddiy eslab qolishni emas, balki fikrlash va asoslashni talab qiladi. Musiqiy tafakkurni rivojlantirishda qiyosiy tahlilga asoslangan muammoli topshiriqlar ham samarali natija beradi. Talabalarga ikki xil janrdagi yoki turli davrlarda yaratilgan musiqiy asarlar taqdim etilib, ularning mazmuni, shakli, obrazlari, ifoda vositalari va ijrochilik xususiyatlarini taqqoslash vazifasi berilishi mumkin. Bunday faoliyat orqali talabalarda tahlil qilish, farqlash, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko’nikmalari shakllanadi. Muammoli ta’lim jarayonida ijodiy topshiriqlardan foydalanish talabalarning musiqiy tafakkurini yanada rivojlantiradi. Jumladan, berilgan musiqiy mavzuni davom ettirish, unga yangi ritmik yoki melodik variant yaratish, musiqiy obrazni boshqa ijrochilik vositalari yordamida ifodalash, musiqiy asar asosida dars vaziyatini ishlab chiqish kabi topshiriqlar talabalarning ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishga

yordam beradi. Bunda talaba mavjud bilimlardan foydalanib yangi mahsulot yoki yechim yaratadi.

Muammoli ta’lim texnologiyasining yana bir muhim jihati uning kasbiy faoliyat bilan bog‘liqligidir. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi kelgusida turli pedagogik vaziyatlarga duch keladi. Masalan, o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari turlicha bo‘lishi, ayrim o‘quvchilar darsga qiziqmasligi, musiqiy asarni o‘zlashtirishda qiyinchilik yuzaga kelishi yoki jamoaviy ijro jarayonida muayyan muammolar paydo bo‘lishi mumkin. Bunday vaziyatlarni talabalarga oldindan muammoli topshiriq sifatida berish ularni kelgusidagi kasbiy faoliyatga tayyorlashga xizmat qiladi. Xorijiy tadqiqotlarda ham muammoli ta’limning musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashdagi imkoniyatlari qayd etilgan. Xususan, Barros va Penna tomonidan olib borilgan tadqiqotda muammoli ta’lim musiqa o‘qituvchisi tayyorgarligini real pedagogik vaziyatlarga yaqinlashtirishi, talabalarning mustaqil o‘rganishi, hamkorlikdagi faoliyati va refleksiv kasbiy amaliyotini rivojlantirishi ko‘rsatilgan. Shuningdek, Andrade, Barros va Ramlackhan tadqiqotida muammoli ta’lim ijodkorlikni rivojlantirish bilan bog‘lanib, muammoni sezish va unga yechim izlash ijodiy jarayonning muhim harakatlantiruvchi omillaridan biri sifatida talqin qilingan.

Musiqa ta’limida muammoli ta’limni samarali tashkil etish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash zarur. Avvalo, talabalarning erkin fikrlashi va o‘z nuqtayi nazarini bildirishiga imkon beruvchi ijodiy ta’lim muhiti yaratilishi kerak. O‘qituvchi talabaning xatosini darhol rad etishdan ko‘ra, uni xulosasini qayta ko‘rib chiqishga, dalillar keltirishga va muqobil yechimlarni izlashga undashi maqsadga muvofiq. Bunday muhit talabaning o‘z fikriga ishonchini oshiradi va mustaqil fikrlash faolligini kuchaytiradi.

Ikkinchi muhim shart - muammoli topshiriqlarning mazmunan murakkabligi va talabalarning tayyorgarlik darajasiga mosligi. Juda sodda topshiriq talabaning izlanishiga ehtiyoj tug‘dirmaydi, haddan tashqari murakkab topshiriq esa unda ishonchsizlik paydo qilishi mumkin. Shuning uchun muammoli vazifalar bosqichma-bosqich murakkablashtirib borilishi lozim. Dastlab musiqiy hodisani aniqlash va izohlashga yo‘naltirilgan topshiriqlar berilsa, keyinchalik qiyosiy tahlil, mustaqil talqin, pedagogik vaziyatni hal qilish va ijodiy mahsulot yaratishga qaratilgan topshiriqlarga o‘tiladi.

Uchinchi muhim shart - musiqiy-nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashdir. Talaba nazariy mashg‘ulotda olgan bilimlarini ijro, tinglash, tahlil qilish va pedagogik faoliyat jarayonida qo‘llashi kerak. Masalan, musiqiy shakl haqida o‘rganilgan nazariy bilim muayyan asarni tahlil qilishda, dinamika haqidagi bilim esa ijro talqinini asoslashda qo‘llanilishi mumkin. Bu nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlaydi.

Bugungi raqamli ta’lim imkoniyatlari ham muammoli ta’limni tashkil etishning yangi shakllarini yaratmoqda. Audio va video materiallar, raqamli nota dasturlari, interaktiv topshiriqlar, turli ijro variantlari va multimedia resurslari asosida muammoli vaziyatlarni tashkil etish mumkin. Talabalar turli ijro yozuvlarini mustaqil tinglab, ularning farqlarini aniqlashi, o‘z xulosalarini yozma yoki og‘zaki

tarzda asoslashlari mumkin. Bunday faoliyat musiqiy eshitish, tahlil, taqqoslash va refleksiya bir vaqtning o‘zida rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim texnologiyasida baholash jarayoni ham o‘ziga xos yondashuvni talab qiladi. Talabani faqat yakuniy javobi emas, balki muammoni qanday anglagani, qanday dalillar keltirgani, muqobil yechimlarni ko‘rib chiqqani va mustaqil xulosa chiqargani ham baholanishi kerak. Shu sababli baholash mezonlariga musiqiy tahlilning aniqligi, mustaqil fikrlash, dalillash, ijodkorlik, muammoni hal qilish va refleksiya kabi ko‘rsatkichlarni kiritish maqsadga muvofiq. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishda refleksiv faoliyat ham muhim o‘rin tutadi. Mashg‘ulot yakunida talabaga “Men qanday muammoni hal qildim?”, “Qaysi dalil mening xulosamni asoslaydi?”, “Muammoni hal qilishda qanday qiyinchilikka duch keldim?”, “Boshqa qanday yechim bo‘lishi mumkin?” kabi savollar berilishi mumkin. Bunday savollar talabani o‘z fikrlash jarayonini anglashiga va kelgusidagi faoliyatini takomillashtirishiga yordam beradi.

Shunday qilib, muammoli ta’lim texnologiyasi bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishda kompleks pedagogik imkoniyatlarga ega. Mazkur texnologiya asosida talaba musiqiy hodisalarni mustaqil anglash, tahlil qilish, taqqoslash, baholash va ijodiy talqin qilishga o‘rganadi. Eng muhimi, ta’lim jarayonida talabani faol pozitsiyasi shakllanadi. U tayyor bilimlarni o‘zlashtiruvchi emas, balki bilimni izlab topuvchi, muammoga yechim taklif qiluvchi va o‘z qarashlarini asoslay oluvchi subyektga aylanadi.

XULOSA

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirish zamonaviy kasbiy tayyorgarlikning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Muammoli ta’lim texnologiyasidan maqsadli foydalanish talabalarning musiqiy bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularning mustaqil, tahliliy, tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Muammoli vaziyatlar, muammoli savollar, musiqiy tahlil, qiyoslash, ijodiy topshiriqlar, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish va refleksiv faoliyatni tizimli ravishda qo‘llash orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun samarali metodik tizimni shakllantirish mumkin. Bu esa kelajakda o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantira oladigan, mustaqil pedagogik qarorlar qabul qiladigan va ta’lim jarayoniga ijodiy yondashadigan zamonaviy mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.

5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA'NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." *Oriental Art and Culture* 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." *QO 'QON UNIVERSITY NEWSLETTER* 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musiqi o'qitish metodikasi va maktab repertuari." *Oquv qollanma, Fargona. "Fargona" nashriyoti* (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3, 127-132.
9. E'zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O 'ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOYILLARI. *University Research Base*, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA'LIMDA MUSIQA O 'QITISHNING AHAMIYATI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 192-195.
12. Кобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОР ЖАНРА." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 291-295.